

Nübüvvet Menheci Üzere Olan Hilafetin Dönüşü ve Beyt-i Makdis'in Fethi Mehdi'den Önce mi Yoksa Mehdi İle mi Olacak?

Ömer Faruk

21 Eki, 2017

<https://ilimvecihat.com>

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ، الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلٰی
رَسُوْلِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلٰی اٰلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِیْنَ

İmam Ahmed'in "Müsned"inde naklettiği ve Hâfız el-İrâkî'nin: "*sahih bir hadistir*", Heysemî'nin: "*ravileri güvenilirdir*", Şuayb el-Arnaût'un: "*isnadi hasendir*" dediği (*rahimehumullah*) bir rivayete göre Huzeyfe (*radiyallahu anh*) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:*

تكون النبوة فيكم ما شاء الله ان تكون ثم يرفعها إذا شاء ان يرفعها ثم تكون
خلافة على منهاج النبوة فتكون ما شاء الله ان تكون ثم يرفعها إذا شاء الله أن
يرفعها ثم تكون ملكا عاضا فيكون ما شاء الله ان يكون ثم يرفعها إذا شاء أن
يرفعها ثم تكون ملكا جبرية فتكون ما شاء الله ان تكون ثم يرفعها إذا شاء ان
يرفعها ثم تكون خلافة على منهاج النبوة ثم سكت

"Nübüvvet, aranızda Allah'ın olmasını dilediği kadar olur, sonra onu kaldırmayı dilediği zaman kaldırır. Sonra nübüvvet menheci üzere bir hilafet olur ve Allah'ın olmasını dilediği kadar olur, sonra Allah onu kaldırmayı dilediği zaman kaldırır. Sonra ısıran (başka bir lafızda: *عضوضا* çokça ısıran) bir mülk (yönetim) olur ve Allah'ın olmasını dilediği kadar olur, sonra onu kaldırmayı dilediği zaman kaldırır. Sonra cebrî bir mülk olur ve Allah'ın olmasını dilediği kadar olur, sonra onu kaldırmayı dilediği zaman kaldırır. Sonra nübüvvet menheci üzere bir hilafet olur." (Huzeyfe): "Sonra sustu."

Bu hadisinde Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) sırasıyla kendisinden sonra ümmetinin uğrayacağı yönetim şekillerini haber vermiştir. Kendi yönetimi 23 sene sürmüştür. Sonrasında nübüvvet menheci üzere olan bir hilafet dönemi başlamıştır. Bu dönem 4 -Hasan'ın hilafetini de eklersek 5- raşid halifenin (*radiyallahu anhum*) hilafeti ile 30 senede tamamlanmıştır. (Ortalama rakamlarla; Ebubekir 2, Ömer 10 buçuk, Osman 12, Ali 5 sene, Hasan 6 ay.) Nitekim Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) farklı lafızlarla gelmiş birçok kaynakta geçen hadisinde kendisinden sonra hilafetin 30 sene olacağını söylemiştir. Hakikaten de tam 30 sene sürmüştür. Çünkü Nebi (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Rabîu'l-Evvel ayında vefat etmiş, vefatından tam 30 sene sonra yine bu ayda Hasan (*radiyallahu anh*) hilafet görevini Muâviye'ye (*radiyallahu anh*) devretmiştir.

Nübüvvet hilafeti döneminden sonra geleceği bildirilen "*ısıran bir mülk*"

demek; halkı ısırın, yaralayan, yani onlara zulmeden bir yönetim demektir. İsm-i fâil olan عاضّ kelimesine: “ısrılan bir mülk” yani; ‘sıkıca tutulan, başkalarına bırakılmayan, sahiplenilen’ diye ism-i mef’ûl anlamı da verilmiştir. Taberânî’nin rivayet ettiği ve Heysemî’nin: “ravileri güvenilirdir”, el-Elbânî’nin: “ceyyid bir isnaddır” dediği (rahimehumullah) bir hadisinde Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem): “Sonra hilafet ve rahmet olur” dedikten sonra:

ثم يكون ملكا ورحمة ثم يكون إمارة ورحمة

“Sonra mülk ve rahmet olur. Sonra emirlik ve rahmet olur.” demiştir. Nuaym b. Hammâd’ın (rahimehullah) “el-Fiten”indeki bir rivayette:

ثم ملك عاض وفيه رحمة

“Sonra içinde rahmet olan ısırıcı bir mülktür” diye geçer. Bu iki rivayete göre “mülk (yani melikler) merhalesi”nde rahmet vardır. Yani bu yönetim aslen İslâmî bir yönetimdir, lakin nübüvvet menheci üzere olmayan bir hilafet, zulmün karıştığı, istişare edilerek değil de miras bırakma yoluyla intikal eden (babadan oğula geçen) bir yönetimdir. Malum olduğu üzere bu merhale Emeviler ile başlayıp Osmanlı devletinin çöküşüyle sona ermiştir.

Bu merhaleden sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem): “cebrî bir mülk” olacağını söylemiştir. Yani zorla, halka rağmen, güç kullanarak kararlarını icra eden, diktatör, zorba, rahmet etmeyen, Allah Teâlâ’nın kanunlarını tanımayan mütekebbir bir yönetim.

Seleften kimileri, bu 5 yönetim şeklinin hepsinin gerçekleştiğini, cebrî mülkten sonraki nübüvvet menheci üzere olan hilafetin Ömer b. Abdilaziz’in (rahimehullah) hilafeti olduğunu düşünmüşlerdir. Ancak vakıa bunun doğru olmadığını ortaya çıkarmıştır. Çünkü 1. raşid hilafet dönemi ile Ömer b. Abdilaziz arasında sadece ısırıcı bir yönetim şekli geçmiş, cebrî mülk dönemi ise Ömer b. Abdilaziz’den sonra gerçekleşmiştir. Bir de Ömer b. Abdilaziz 3 seneden az gibi çok kısa bir süre hilafet makamında kalmıştır. Hadiste haber verilen 2. raşid hilafet dönemi müjdesinin bu kadar kısa bir müddet için olması uzak bir ihtimaldir. El-Elbânî (rahimehullah) şöyle söylemiştir: “Bana göre hadisi Ömer b. Abdilaziz’e yormak uzaktır. Çünkü Onun hilafeti raşid hilafete yakın bir zamanda idi (öyle ki Ona 5. Raşid halife denilir) ve iki mülkten; ısırın mülk ve cebrî mülkten sonra olmamıştır. Allahu A’lem.”

Binaen aleyh; ümmet-i Muhammed, Osmanlı hilafetinin sona ermesinden beri cebrî mülk merhalesini yaşamaktadır ve önümüzde inşaAllah nübüvvet

menheci üzere olan raşid bir hilafet bulunmaktadır.

Bu hadisinde Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) ümmetinin 2. bir raşid hilafet dönemi yaşayacağını bildirdikten sonra susarak bu dönemin son dönem olduğunu, yani bu dönemin başlamasıyla artık kıyamete çok yaklaşmış olunacağını ifade etmiştir.

Cebrî mülk döneminin başlamasından uzun bir süre geçtikten sonra Allah'a hamdu senalar olsun ki Kur'ân ve sünnette övülmüş, faziletli, mübarek olduğu belirtilmiş, ulema'nın ittifakıyla Mekke ve Medine'den sonra en faziletli bölge olan Şam'da halk ayaklanması neticesinde çeşitli renkleriyle ümmetin iştirak ettiği bir cihad başladı. Tunus'ta, Mısır'da, Libya'da, Yemen'de ve başka yerlerde de protestolar ve ayaklanmalar oldu, ancak bu protesto ve ayaklanmalar Şam'da olduğu gibi buralarda İslam şeriatının hakim olması amacıyla yapılan şer'î bir cihad hareketine dönüşmedi, 'Arap Baharı' içerisinde cihad sahasına dönen tek bölge Şam oldu Hiç şüphesiz Şam cihadı, geride bıraktığı 6 sene içerisinde malum olan birçok büyük ve önemli olaylara ve gelişmelere tanıklık etmiş, Amerika, Rusya, Çin ve Avrupa devletlerinin büyük bir önem göstererek üzerinde hesaplar yaptıkları, planlar, projeler üretip uyguladıkları bir ümmet cihadı olarak şu asırda vuku bulmuş ve hali hazırda var olan cihadların en büyüğüdür.

İşte ümmet-i Muhammed'in önünde son merhale olarak nübüvvet menheci üzere bir hilafet merhalesi bulunduğu bir dönemde vuku bulmuş olan Şam cihadı demek, hilafete ve Mehdi'nin çıkışına giden yola girilmiş olması demektir. Şam cihadı demek, Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in nübüvvet hilafetinin kendisine ineceğini müjdelediği Beyt-i Makdis'in (Kudüs'ün) fethinin biiznillah yakın olması demektir. Zira Müslim'in (*rahimehullah*) rivayetine göre; Mehdi'nin komutanlığını yapacağı el-Melhametu'l-Kubrâ (*en büyük savaş*) için Hristiyanlar Halep yakınlarında bulunan A'mâk veya (*ravinin şekki*) Dâbık'a incekler/karargâh kuracaklardır. Ebu Dâvud ve Ahmed'in (*rahimehumallah*) aktardıkları sahih bir rivayete göre; el-Melhametu'l-Kubrâ gününde Müslümanların şehri/toplanacakları yer, savaştan ve düşmandan korunacakları, güvende olacakları kaleleri/sığınakları Dimeşk/Ğûta olacaktır. Hâkim'in (*rahimehullah*) sahih bir rivayetinde Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Dimeşk için: "O gün Müslümanların en hayırlı yerleşim yeridir" demiştir.

Firaset sahibi, geniş ve derin bakışlı, usûlî şeyhimiz Allâme Ebu Katâde (*hafizahullah*) şunları söylemiştir:

"Vallahi aramızda yaşayanlardan bazıları Beyt-i Makdis'in fethini kesinlikle

görecek ve Yahudilerin, onları dost edinenlerin ve onlarla ittifak yapanların öldürülmesiyle gözleri ve müminlerin gözleri aydın olacaktır. Sabredin! Şüphesiz ki Allah'ın vadi gelecektir... Ben bunu, fitnelere, musibetlere, husumetlere ve insanların durumlarına bakmaksızın söylemiyorum. Lakin bana bir zaman göster ki, ümmet bütün bunlardan hâli (boş) olmuş, öyle ki ilahi va'd bunların bulunmasıyla gerçekleşmemiş! Yağmurda gök gürültüsü, şimşek ve karanlık olur, lakin onda bol yağmur, ihsan, hayat ve nimet de vardır!" [1]

والله ثم والله ثم والله أيما حتى ينقطع النفس إن هذا الجهاد لن يتوقف حتى يفتح بيت المقدس. انتبهوا لأوضاعهم وعجزكم لتنسبوا النصر كله لله

"Vallahi sonra vallahi sonra vallahi, nefes kesilinceye kadar yeminler olsun ki, bu cihad Beyt-i Makdis fethedilinceye kadar durmayacak. Yardımın hepsini Allah'a nisbet etmeniz için onların (ğayri müslimlerin) durumlarının/konumlarının ve acizliğinizin farkında olun."

وهو مقدمة جهاد اليهود والغاصبين للأقصى وبيت المقدس

"O (yani Şam cihadı) Yahudilere, Aksa ve Beyt-i Makdis'i gasp edenlere karşı cihadın mukaddimesidir."

ووالله إن جهادكم هذا لن تتوقف مسيرته حتى تدخل أجنادكم بيت المقدس
بإذن الله تعالى

"Vallahi muhakkak ki sizin bu cihadınızın yürüyüşü ordularınız bi iznillâhi teâlâ Beyt-i Makdis'e girinceye kadar durmayacaktır."

Ceyşu'l-Muhâcirîn ve'l-Ensâr grubunun Şeyh Ebu Katâde ve Şeyh Ebu Muhammed el-Makdisî'ye (hafizahumallah) yönelttikleri sorulara Şeyh Ebu Katâde cevap vermiş ve Şeyh Makdisî de bu cevabı onaylamıştır. Cevabın en başında Ebu Katâde şunları söylemiştir:

أخي الحبيب، اعلم أن هذا الجهاد هو أعظم الجهاد الذي وقع في هذا العصر، بل لو قلت لك أن كلَّ جهادٍ سابق كان تهيئةً لهذا الجهاد لصدقت، ومن لم يفهم هذا فإنه ضعيف النظر في حوادث الزمان والفتن.

ووالله ثم والله إن هذا الجهاد لن يتوقف حتى يدخل أهله بيت المقدس بإذن الله تعالى، ولم أكن يوماً متفائلاً بجهاد كما أنا متفائلٌ اليوم مع ما أعلم وأسمع من الفتن والانتكاسات

“Sevgili kardeşim! Bil ki bu cihad, bu asırda vuku bulmuş cihad(lar)ın en büyüğüdür. Hatta sana desem ki: “Önceki her bir cihad bu cihada bir hazırlık idi” doğru söylemiş olurum. Kim bunu anlamazsa, o kimse zamanın hadiselerine ve fitnelere bakışı zayıf biridir.

Vallahi sonra vallahi muhakkak ki bu cihad, ehli bi iznillâhi teâlâ Beyt-i Makdis'e girinceye kadar durmayacaktır. Biliyor ve işitiyor olduğum fitnelere ve tersliklere/karışıklıklara rağmen bugün umutlu olduğum gibi hiçbir gün bir cihada karşı umutlu olmadım.”

والكثير من أحبتي يتحيرون في كلامي عندما أقول لهم إنني أرى فتح بيت المقدس قريباً فيقولون: أين أنت من الفتن؟ وكيف ترى هذا مع كل هذا البلاء؟ فأقول لهم ما قلته اليوم: لا نصرَ بلا ابتلاءٍ يصاحبه، فهذه سمة هذا الدين وخصوصيته، ووالله أنني في بعض لحظاتي لأعجب كيف يجاهد إخواننا في بلاد الشام مع كل هذا البلاء والفتن من كل حذب، داخلية وخارجية، فلا أجد جواباً إلا أن الله يريد نصر هذا الدين وقد جاء أوأانه إن شاء الله تعالى

“Kardeşlerimden birçok kimse, kendilerine: “Ben Beyt-i Makdis'in fethini yakın görüyorum” dediğim zaman sözüme şaşırırlar, diyorlar ki: “Sen fitnelerden ne kadar uzaktasın? Bütün bu musibete rağmen nasıl bunu görüyorsun.” Onlara bugün dediğimi söylerim: “Kendisine eşlik eden bir musibet olmaksızın hiçbir yardım yoktur. Bu, bu dinin alameti ve özelliğidir. Vallahi ben bazı anlarımda, kardeşlerimiz dâhilî ve hâricî her yönden gelen bütün bu musibet ve fitnelere rağmen bilâd-ı Şâm'da nasıl cihad ediyor şaşırıyorum ve Allah'ın bu dine yardım etmeyi istemesinden başka bir cevap bulamıyorum. İnşâAllahu teâlâ bunun vakti gelmiştir.”

Bu mukaddimeden sonra konumuza geçebiliriz;

Önümüzde bulunan 2. nübüvvet menheci üzere bir hilafet Mehdi'nin (aleyhisselam) zuhûrundan önce mi yoksa Mehdi ile mi kâim olacak? Ahir zamanda nübüvvet hilafetinin kendisine ineneğinin haber verildiği Beyt-i Makdis'in (Kudüs)'ün fethi Mehdi'den önce mi yoksa Mehdi zamanında mı

olacak?

Bu konuda ilim ehli arasında ihtilaf bulunmaktadır.

Saîd Havvâ (*rahimehullah*)[\[2\]](#) gibi kimi ilim ehli, raşid hilafetin Mehdi'nin hilafetinden önce döneceği görüşündedirler.

El-Elbânî'ye (*rahimehullah*): “Mehdi kurulu bir hilafet üzere mi zuhur edecek. Yoksa hilafeti O mu ikâme edecek?” diye sorulduğunda, cevabının en başında: “Bunun ilmi Rabbimin katındadır” demiş ve sonra Mehdi'nin, Müslümanların halinin şöyle olduğu bir zamanda çıkmayacağına şüphe etmediğini, O'ndan önce hilafet tesis edilemese bile en azından ümmetin tasfiye (*arıtma*) ve terbiye edilmiş olacağını (*bu iki merhalenin tamamlanacağını*), geriye sadece ümmeti yönetecek ve zaferlere götürecektir bir liderin ortaya çıkmasının kalacağını, Mehdi çıktığında hazır bir ortam bulacağını söylemiştir. Bu soru ve cevap için bkz:

<https://www.youtube.com/watch?v=vllzuavVDak>

Buna mukabil; Molla Aliyy el-Kârî (*rahimehullah*) nübüvvet menheci üzere olacak hilafetin Mehdi'nin hilafeti olduğunu belirtmiştir. Şöyle demiştir:

والمراد بها زمن عيسى عليه الصلاة والسلام والمهدي رحمه الله

“Bununla (*yani cebrî mülkten sonra gelecek hilafet*) ile kastedilen İsa (*aleyhissalatu vesselam*) ve Mehdi'nin (*Allah O'na rahmet etsin*) zamanıdır.” (Mirkâtu'l-Mefâtih Şerhu Mişkâti'l-Mesâbîh, 15/330)

Hindistanlı Selefî muhaddis Allâme Şeyh Muhammed Beşîr es-Sehsevânî (*rahimehullah*, vefat tarihi: hicrî 1326) “Sıyânetu'l-İnsân an Vesveseti's-Şeyh Dahlân” adlı kitabında (sy:329),ve Mağribli muhaddis Allâme Şeyh Abdullah İbnu's-Siddîk el-Ğumârî (*rahimehullah*, vefat tarihi: hicrî 1413) “el-Mehdiyyu'l-Muntazar” isimli kitabında (sy: 51) Mehdi'nin, İslam'ın şu garipliğinin devam ettiği bir zamanda çıkacağını ifade etmişlerdir. Hatta el-Ğumârî:

بل ستزداد غربته إلى أن يأتي المهدي

“...Hatta İslam'ın garipliği artacak, ta ki Mehdi'nin gelmesine kadar” demiştir. Malumdur ki raşid hilafet döndüğünde İslam'a garip denemez, bilakis aziz olur. Dolayısıyla anlaşılmaktadır ki bu iki âlim Mehdi'den önce hilafetin kurulamayacağı görüşünde idiler.

Keza Ciddeli davetçi Şeyh Ebu Abdillah Mecâlî b. Muhammed el-Bûg, Cezayirli davetçi Şeyh Abdulfettâh Hamdâş (Bkz:

<https://www.youtube.com/watch?v=alcZPrDQx1I>)

ahir zaman/kıyamet alametleri üzerinde araştırmaları ve tahlilleri olan Şeyh İmrân Huseyn (Bkz:

<https://www.youtube.com/watch?v=gf2loLZ2D9c>)

Filistinli araştırmacı yazar Doktor Muhammed Ahmed el-Mubeyyad da (Bkz: el-Mevsûa fi'l-Fiteni ve'l-Melâhimi ve Eşrâti's-Sâah, sy: 142, <http://mausoaa.blogspot.com.tr/>) raşid hilafet devletinin Mehdi ile geri geleceğine inanırlar.

Ebu Dâvud ve Ahmed'in naklettikleri ve Hâkim, Zehebî, el-Elbânî'nin sahih olduğuna hükmettikleri, İbn Hacer'in: *"isnadında hiçbir beis yoktur"* dediği (*rahimehumullah*) bir rivayete göre Abdullah b. Havâle (*radiyallahu anh*) şunu aktarmıştır:

ثم وضع يده على رأسي - أو قال: على هامتي - ثم قال: يا ابن حوالة! إذا رأيت
الخلافة قد نزلت الأرض المقدسة، فقد دنت الزلازل والبلابل والأمور العظام،
والساعة يومئذ أقرب من الناس من يدي هذه من رأسك

"...Sonra Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) elini başımın üzerine koydu, sonra dedi ki: "Ey İbn Havâle! Hilafetin Arz-ı Mukaddes'e indiğini gördüğün zaman muhakkak ki sarsıntılar, kaygılar ve hüzünler (Ahmed'in rivayetine göre: وَالْبَلَاءُ musibetler) ve büyük olaylar yaklaşmış demektir. O gün kıyamet, insanlara şu elimin başına olan yakınlığından daha yakındır."

Bu hadisten anlaşılıyor ki; ahir zamanda Arz-ı Mukaddes, yani Filistin/Kudüs (bkz: Mâide 21) fethedilecek, şu an var olan Yahudi devleti yıkılacak, nübüvvet hilafeti inecektir. Hilafetin indiği görüldüğünde artık kıyametin sıkıntılı, zorlu son alametlerinin meydana gelmesi çok yakınlaşmış olacaktır. O vakit kıyamet o kadar yakındır ki, başa temas eden bir elin başa olan yakınlığından daha yakın olacaktır.

Kıyametten önce Müslümanların Yahudilerle iki savaşı kalmıştır. Birinci savaş Deccal ve İsa (*aleyhisselam*)'ın zuhûrundan önce olacak ve Beyt-i Makdis fethedilecektir. İsa (*aleyhisselam*) indiği vakit Filistin Müslümanların elinde olacaktır. İkinci savaş ise Deccal ve beraberindeki Yahudilerle olacaktır.

Şöyle ki; Deccal, hayatının son zamanlarında beraberindeki Yahudilerle birlikte Beyt-i Makdis'e yönelecek, bunun üzerine Mehdi (ki Deccal Mehdi'nin son zamanlarında çıkacaktır) ve beraberindeki müslümanlar Beyt-i Makdis'teki bir dağ'a kaçacak/sığınacaklar ve Deccal gelip onları muhasaraya alacak. Sonra İsa (*aleyhisselam*) Dimeşk'in (bugünkü Şam'ın) doğusunda bulunan beyaz minare'ye inecek ve oradan sabah namazı vaktinde müslümanların yanına gelecektir. İşte burada İsa ve Mehdi (*aleyhimesselem*) buluşacaklardır. Bu demektir ki; Deccal ve İsa (*aleyhisselam*)'dan önce Yahudiler Filistin'den çıkartılacak ve Müslümanların hâkimiyetine girecektir.

Mehdi'nin imamlığında sabah namazı eda edildikten sonra müslümanlar İsa (*aleyhisselam*) öncülüğünde Deccal ve ordusuna karşı saldırıya geçecekler. Bu savaşta Ğargad ağacı müstesna taşlar ve ağaçlar konuşacak, "*arkamda Yahudi var, gel onu öldür*" diyecek.[\[3\]](#) Ve İsa (*aleyhisselam*) Beyt-i Makdis'e yakın bir yerde bulunan Filistin'in Lüdd şehrinin kapısında Deccal'i öldürecek, Yahudiler gebertilecektir.

Ahmed'in (*rahimehullah*) rivayet ettiği sahih bir hadisinde Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) Deccal'in, Kabe'ye, kendi (*Medine*) mescidine, Mescid-i Aksâ'ya ve Tûr mescidine (*bu 4 mescide*) ulaşamayacağını haber vermiştir. Bu da gösteriyor ki; Beyt-i Makdis Deccal'den önce Yahudilerden temizlenecektir.

İşte Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*)'in İbn Havâle hadisinde müjdelediği fetih, şeyhimiz Ebu Katâde'nin (*hafizahullah*) tekitli yeminler ederek yakın gördüğünü, şu zamanda yaşayanlardan bazılarının göreceğini söylediği fetih, Deccal'in hurûcundan ve İsa (*aleyhisselam*)'ın nuzûlünden önce gerçekleşecektir.

Peki bu fetih Mehdi'nin zuhûrundan önce mi yoksa Mehdi zamanında mı olacak?

Kimi ilim ehli Beyt-i Makdis'in Mehdi'nin zuhûrundan önce fethedileceğini belirtmişlerdir. Şeyhimiz Ebu Katâde (*hafizahullah*) çok önceden verdiği "*el-Yehûd (Yahudiler)*" isimli 3 hutbesinden ilk ikisinde, Mehdi'den önce Yahudi devletinin son bulacağına inandığını ifade etmiştir.

Bu görüş, nübüvvet menheci üzere olacak hilafetin Mehdi'den önce tesis edileceğini söylemeyi gerektirmektedir. Çünkü İbn Havâle hadisinde nübüvvet hilafetinin Beyt-i Makdis'e ineceği haber verilmiştir. Hilafetin inmesi ise ya öncesinde var olan bir hilafet ordusunun fethetmesi ile olacaktır ya da Müslümanların başında bir halife olmaksızın fethedilecek ve sonra burada hilafet ilan edilecek, yani 2. raşid hilafetin ilk ineceği yer Beyt-i Makdis

olacaktır. Allahu A'lem. Nitekim Şeyh Ebu Katâde şu linkteki bir cevabında:

<https://www.youtube.com/watch?v=AdIYJBUwIFM>

Mehdi'nin hilafet kaim iken geleceğine itikad ettiğini söylemiştir. Keza Beyt-i Makdis'in Mehdi'den önce fethedileceği görüşünde olan Muhammed el-Cezûlî şu konuşmasında:

<https://www.youtube.com/watch?v=EfRPxb21Gfo> ,

Selîm el-Hilâlî ve Ziyâd ed-Debîh "el-Cemââtu'l-İslâmiyye fî Dav'i'l-Kitâbi ve's-Sünne" kitabında (sy:75), Suud'un meşhur ilim ehli ve davetçilerinden Salih el-Meğâmisî (Bkz:

<https://www.youtube.com/watch?v=PJeHaPzuLQ8>

<https://www.youtube.com/watch?v=bVqMtpE8iVk>)

açık bir şekilde hilafetin Mehdi'den önce döneceğini belirtmişlerdir. En son verdiğimiz linkteki konuşmasında el-Meğâmisî nasların zahirinin, Aksâ'nın Mehdi'nin çıkışından önce fethedileceğine, bundan sonra Mehdi'nin çıkacağı vakitte kâfirlerin bu ümmete saldıracağına delalet ettiğini söylemiştir.

Gördüğüm kadarıyla Beyt-i Makdis'in Mehdi'den önce fethedileceği görüşünün en güçlü delilleri şunlardır:

1) Ebu Dâvud ve Ahmed'in rivayet edip İbn Kesîr'in 'hasen', el-Elbânî'nin bir yerde 'hasen' başka bir yerde 'sahih', Zehebî ve Şuayb el-Arnaût'un ise 'zayıf' olduğunu belirttikleri (*rahimehumullah*) bir hadisinde Rasûlullah (*sallallahu aleyhi ve sellem*) şöyle bildirmiştir:

عمران بيت المقدس خراب يثرب وخراب يثرب خروج الملحمة وخروج
الملحمة فتح القسطنطينية وفتح القسطنطينية خروج الدجال

"Beyt-i Makdis'in imârı Yesrib'in (Medine'nin) harâbıdır (buna alamettir.) Yesrib'in harâbı Melhame'nin çıkışıdır. Melhame'nin çıkışı Kostantiniyye'nin fethidir. Kostantiniyye'nin fethi Deccal'in çıkışıdır."

Hâkim'in (*rahimehullahu*) rivayetinde bu hadis Muâz b. Cebel'in (*radiyallahu anh*) sözü olarak geçmektedir ve kendisi ve Zehebî isnadının sahih olduğunu söylemişlerdir.

Bu hadiste Melhame-i Kubrâ'dan önce Beyt-i Makdis'in imar edileceği bildirilmiştir. İmar edilmesi hilafetin inmesi ile (*yani manevi anlamda*) olacaktır. Rivayetlerden anlaşıldığı üzere Melhame ise Mehdi'nin ilk zamanlarında vuku bulacaktır. Dolayısıyla Beyt-i Makdis'in fethi Mehdi'den öncedir.

Ancak buna şöyle cevap verilebilir; Burada kâfirlerin Beyt-i Makdis'i işgal edip binalar inşa etmek, yerleşim yerlerinin, ikamet edenlerin ve malın çok olması suretiyle imar etmeleri kastediliyor olabilir. Nitekim kimi şârihler böyle açıklamışlardır. (Bkz: *Mirkâtu'l-Mefâtîh; Ali el-Kârî, et-Teysîr bi Şerhi'l-Câmiî's-Sağîr; Münâvî*) Malum olduğu üzere bugün Beyt-i Makdis Yahudiler tarafından muazzam bir şekilde imar edilmiş bir haldedir! Beyt-i Makdis'in imarı ifadesi ihtimalli olduğu için bu hadisle istidlalde bulunmak doğru olmaz.[\[4\]](#)

İmarın, hilafetin inmesiyle gerçekleşeceği anlamı kabul edilse bile bu yine açık bir delil olmaz. Zira mümkün ki Mehdi Beyt-i Makdis'i fethedecek, ardından Medine harap olacak, sonra da Melhame başlayacak. Allahu A'lem. Nitekim Hamûd et-Tuveycirî'nin (*rahimehullah*) "İthâfu'l-Cemâah bimâ Cae fî'l-Fiteni ve'l-Melâhimi ve Eşrâti's-Sâah" (2/279) isimli kitabındaki ifadelerinden O'nun, Beyt-i Makdis'in imarının hilafetin inmesiyle olacağı ve hilafetin oraya Mehdi'nin öncülüğünde fethedilmesi ile ineceği görüşünde olduğu anlaşılmaktadır.

2) Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şunu haber vermiştir:

تغزون جزيرة العرب فيفتحها الله ثم فارس فيفتحها الله ثم تغزون الروم فيفتحها
الله ثم تغزون الدجال فيفتحها الله

"Arap yarımadasına karşı savaşacaksınız ve Allah orayı fetheder. Sonra Fâris'e (İran'a) karşı savaşacaksınız ve Allah orayı fetheder. Sonra Rumlar'a (Hristiyanlar'a) karşı savaşacaksınız ve Allah orayı fetheder. Sonra Deccal'e karşı savaşacaksınız ve Allah Onu fetheder (mağlup kılar)." (Müslim, Ahmed)

Şöyle demişlerdir: Bu hadiste sırasıyla Deccal'den önceki yani Mehdi'nin yapacağı savaşlardan haber verilmiştir. Ancak bu savaşlar arasında Beyt-i Makdis'in fethi zikredilmemiştir. Bu gösteriyor ki Beyt-i Makdis Mehdi'den önce fethedilecektir.

Buna şöyle cevap verilmiştir: -Deccal ile yapılacak savaş müstesna- bu savaşların Mehdi'nin bulunacağı savaşlar olduğu açık değildir. Bu fetihler ile sahabe (*radiyallahu anhum*) zamanında gerçekleşmiş fetihler kastediliyor olabilir. Bilindiği üzere Ebubekir (*radiyallahu anh*) döneminde riddet savaşları

sonucunda Arap yarımadası tamamıyla fethedildi. Nitekim İbn Hibbân (rahimehullah) "Sahih"inde bu hadisi:

ذكر البيان بأن أول فتح يكون للمسلمين بعده فتح جزيرة العرب

"Ondan (Mustafa -sallallahu aleyhi ve sellem-)’den sonra Müslümanlar için olacak ilk fethin Arap yarımadası fethi olduğunun beyanının zikri" başlığı altında zikretmiştir.

Bunun hemen ardından Ebubekir Hâlid b. Velîd’i (radiyallahu anhuma) Fâris’e yönlendirdi ve galibiyetler elde edildi. Bu galibiyetler Perslilerin saltanatlarının düşmesinin başlangıcı oldu. Sonra Ebubekir Rumlara (Bizanslılara) karşı savaşmak için Şam’a ordu gönderdi ve Hâlid komutasındaki Müslümanlar Yermük’te Bizans ordusunu mağlup etti. Nitekim Hamûd et-Tuveycirî (rahimehullah) "İthâfu’l-Cemâah"da:

باب ما جاء في قتال أهل الردة وفارس والروم وظهور المسلمين عليهم

"Riddet ehli, Fâris ve Rumlara karşı savaş ve Müslümanların onlara üstün gelmesi hakkında gelen şeyler (rivayetler) bâbı" diye bir konu açmış ve ilk olarak bu hadisi, ardından da sahabe döneminde tahakkuk etmiş olan Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)’in Hendek günü Fâris ve Rum’un fethini müjdelediği rivayetleri nakletmiştir. Şevkânî (rahimehullah) "İrşâdu’s-Sikât"ta bu 3 savaşın vuku bulduğunu, Deccalle olacak 4. savaşın ise inşâAllah gerçekleşeceğini söylemiştir.

Evet, bu savaşlar Deccal’in çıkışına yakın bir zamanda meydana gelecek savaşlar da olabilir. Nitekim Müslim (rahimehullah) bu hadisi, Melhame-i Kubrâ’yı anlatan bâb’tan hemen sonra gelen:

باب ما يكون من فتوحات المسلمين قبل الدجال

"Deccal’den önce olacak Müslümanların fetihleri bâbı" altında rivayet etmiştir. Yine İbn Mâce (rahimehullah): "Melhameler bâbı" altında Melhame-i Kubrâ’dan bahseden hadisleri nakletmiş ve bu hadisler arasında yukarıda zikrettiğimizden biraz farklı bir lafızla gelen ve Fâris’in fethi’nin geçmediği hadisi de zikretmiştir.

Bu 3 savaşın Mehdi’nin iştirak edeceği savaşlar olduğu kabul edilse bile yine de bu Beyt-i Makdis’in Mehdi’den önce fethedileceğine açık bir delil olmaz. Çünkü hadisteki ثم (sonra) kelimesi, arada kısa veya uzun bir müddeti ifade

eden bir kelimedir. Olabilir ki Beyt-i Makdis, Arap yarımadası ve Fâris savaşları arasındaki bir müddet içerisinde fethedilebilir. Allahu A'lem. Dolayısıyla hadiste bu fethin sayılmamış olması sayılan fetihlerden önce gerçekleşeceği anlamına gelmez.

Yazımızın mukaddime bölümünden az sonra Mehdi'den evvel hilafet-i raşide'nin kurulamayacağı, Mehdi'nin İslam'ın şu garipliğinin devam ettiği bir zamanda çıkacağı görüşünde olanların isimlerini zikretmiştik. -Önceden izahını yaptığımız üzere- nasıl ki İbn Havâle hadisi sebebiyle Beyt-i Makdis'in Mehdi'den önce fethedileceğini söylemek raşid hilafetin Mehdi'den önce döneceğini söylemeyi gerektiriyorsa, aynı şekilde Mehdi'den önce raşid hilafet'in kurulamayacağı görüşü Beyt-i Makdis'in Mehdi'den önce alınmayıp Mehdi ile fethedileceğini söylemeyi gerekli kılmaktadır. Nitekim -örneğin birazdan da görüleceği gibi- raşid hilafetin Mehdi ile kaim olacağını düşünenlerden biri olan Şeyh Ebu Abdillah Mecâlî el-Bûg, Beyt-i Makdis'e incek hilafetin Mehdi'nin hilafeti görüşünde olduğunu belirtmiştir.

İkinci nübüvvet menheci üzere bir hilafetin Mehdi ile döneceği görüşünün delillerine gelecek olursak; Şeyh Ebu Abdillah el-Bûg şu konuşmasında:

<https://www.youtube.com/watch?v=4MGfqdoceMk>

<https://www.youtube.com/watch?v=Kdy0SEBX5H4>

gerekçelerini zikrederek bu görüşü savunmuştur.

1. Videodaki Konuşmanın Özeti:

“Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem)’den gelen nasları düşünen biri raşid/nübüvvet menheci üzere hilafetin Mehdi'nin dışında başka bir kimse ile kaim olacağını bulamaz. Mehdi'den önce bir halife/hilafet olmayacaktır, naslar buna delalet etmemektedir.

Cebrî bir yönetimden sonra nübüvvet menheci üzere bir hilafetin geleceğini bildiren hadisi. Mehdi'nin ancak yeryüzü zulümle dolu bir zamanda çıkacağını ifade eden meşhur hadisleri düşünelim; şimdi Mehdi'den önce bir hilafet olacağını düşünürsek, bu demektir ki bu hilafet nübüvvet menheci üzere olacak; şeriatı ikame edecek, adaleti yayacak, yani yeryüzünde adalet yayılacak, zulümle dolu olmayacak. Peki o zaman Mehdi ne zaman çıkacak?! Halbuki Mehdi ancak yeryüzü zulümle dolu olduğunda çıkacak! Demek ki Mehdi'den önce bir halife yoktur.

Bazıları: “Mehdi'den önce cüz'î bir hilafet olabilir” diyorlar. Ancak buna aslen

hilafet denmez. Çünkü hilafet, ümmetin tek bir adam üzerinde birleşmesidir. Ama örneğin; Şam'daki veya Yemen'deki veya Mağrib'teki cüz'i hilafet'e ise hilafet vasfı kullanılmaz, bu "imâra (emirlik)" diye isimlendirilir. Evet, Mehdi ile kâim olacak râşid büyük hilafetin öncesinde buna bir alamet, bir mukaddime/ön hazırlık mesabesinde orada veya burada İslâmî emirlikler olabilir."

2. Videodaki Konuşmanın Özeti:

"Farz etsek ki Mehdi'den önce kendisine bey'at edilmiş bir halife olacak. Ancak şer'î naslara göre bir halife varken başka bir halife çıkarsa ikinci halifeye karşı savaşmak vacip olur. Çünkü Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) buyurmuştur ki: "İki halifeye bey'at edildiği zaman ikisinden sonuncusunu öldürün." (Müslim) O zaman Mehdi çıkıp insanlardan bey'at aldığı anda O'na karşı savaşmamız gerekecek ki bu imkansızdır.

Faraza desek ki; Mehdi çıktığında bu halife görevini O'na devredip bey'at edecek. Peki naslarda Mehdi'ye (Kâbe'nin yanında ilk) bey'at edecek olanlar arasında bir halifenin bulunduğuna işaret var mı? Müslim'in rivayetine göre Mehdi çıktığında bey'at edecek olanların bir gücü, techizatı, sayısı olmayacak. Onlara Şam tarafından bir ordu gönderilecek ve yoldayken yere geçirilecekler. Şimdi gücü, techizatı, sayısı olmayan bir topluluk içerisinde bir halife olduğu tasavvur edilebilir mi? Halbuki halifenin gücü, sayısı, techizatı vardır.

Mehdi'den önce bir hilafet olsa bile bu nübüvvet menheci üzere bir hilafet değil, zulmeden bir halife olur, ta ki Mehdi çıktığında yeryüzü zulümle dolu olduğu bir zamanda çıksın, aksi halde yeryüzü zulümle dolu olmaz. İşte naslar sadece bu şekilde cem edilebilir.

Ebu Dâvud'da geçen: "Halife öldüğünde bir ihtilaf olur" hadisindeki halifeden kasıt, hilafeti nübüvvet menheci üzere olan bir halife değil, zalim bir halifedir. Bir de melik'e (kral'a) da halife kelimesi kullanılabilir. Şu ayette olduğu gibi: "Ey Davud! Biz seni yeryüzünde bir halife kıldık." (Sâd, 26) Halbuki Davud (aleyhisselam) İsrailoğulları meliklerinden bir melik idi.

Hilafetin Beyt-i Makdis'e inmesi hadisi, hilafetin Mehdi'den önce olacağına açık değildir. Bilakis inecek hilafetin Mehdi'nin hilafeti olduğunu söylemek daha sahihtir, diğer nasların delaletiyle uyuşmaktadır."

Şeyh El-Bûg bu görüşü yazılı olarak da savunmuştur. Bkz:

<http://www.ahlalhdeth.com/vb/showthread.php?t=369256>

Konuşmasında geçmeyip bu yazısında ifade ettiği bir yer şöyledir:

“Sadece şöyle tasavvur edilebilir ki; raşid bir halife gelir, şeriatı ikame eder, adaleti yayar. Sonra hilafet dönemi biter ve tekrardan zulüm yeryüzüne döner, sonra da Mehdi çıkar. Fakat bu varsayım mümkün değildir. Çünkü Nebi (sallallahu aleyhi ve sellem) (ümmetinin uğrayacağı yönetim şekillerini haber verdiği) hadisinin en sonunda: “Sonra nübüvvet menheci üzere bir hilafet olur” demiş ve sonra susmuş, bu dönemin bir süre yok olacağını, bu dönemin ardından başka bir merhalenin geleceğini zikretmemiştir. Dolayısıyla bu dönem başladıktan sonra kıyamet gününe kadar devam edecektir.”

Evet, Mehdi'den evvel hilafet-i raşide'nin kurulacağını söyleyenlerin delillerinden biri, Ebu Dâvud ve Ahmed'in rivayet ettikleri Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem)'in (lafız Ebu Dâvud'un):

يكون اختلاف عند موت خليفة فيخرج رجل من أهل المدينة هاربا إلى مكة

“Halife öldüğünde bir ihtilaf olur ve bunun üzerine Medine ehlinden bir adam (yani Mehdi) Mekke'ye kaçar...” hadisidir.

Yine bu görüş sahipleri, Mehdi'nin çıkışının hemen öncesinde vuku bulacağı bildirilen İbn Mâce'nin rivayet ettiği:

يقتل عند كنزكم ثلاثة كلهم ابن خليفة، ثم لا يصير إلى واحد منهم

“Hazinenizin yanında (hazineyi elde etmek için [5] her biri halife oğlu olan üç kişi savaşı. Sonra (bu hazine) onlardan hiçbirine varmaz...”

hadisini ileri sürerler. Derler ki: *“Bu rivayetler, Mehdi'den önce raşid bir halifenin bulunduğu delalet etmektedir”*

Bu iki rivayetin senedinin sıhhatinde ihtilaf bulunmaktadır. Zayıf olmadığı kabul edilse bile -Şeyh el-Bûg'un da dediği gibi- burada halife'den muradın “melik” olduğu söylenebilir. Çünkü “halîfe” kelimesi lugatta: “halef, başkasının yerine geçen” anlamındadır. Buna göre bir yöneticinin yerine geçen -müslüman veya kâfir- her bir yöneticiye halife kelimesi kullanılabilir. Nitekim Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) şu hadisinde raşid olmayan yöneticilere de halife demiştir:

سيكون من بعدي خلفاء يعملون بما يعلمون ويفعلون ما يؤمرون وسيكون من بعدهم خلفاء يعملون ما لا يعلمون ويفعلون ما لا يؤمرون

“Benden sonra bildikleriyle amel eden ve emrolundukları şeyleri yapan halifeler olacak. Onlardan sonra da bilmedikleri şeyleri işleyen ve emrolunmadıkları şeyleri yapan halifeler (yani melikler) olacak...” (İbn Hibbân. Senedi sahihtir.) Keza -Şeyh el-Bûg’un da zikrettiği- Sâd 26. ayette Dâvud (aleyhisselam) bir melik olmasına rağmen Allah Teâlâ O’na halife vasfını kullanmıştır.

Yine halifeden maksat hilafeti nübüvvet menheci üzere olmayan bir halife de olabilir ki, bizim konumuz bu olmayıp nübüvvet hilafetinin Mehdi ile mi yoksa Mehdi’den önce mi kaim olacaktır.

“Mehdi’nin Çıkışının Yaklaştığını Gösteren Gerçekleşmiş Alametler” (<https://www.ilimvecihad.com/makale/742/mehdinin-cikisinin-yaklastigini-gosteren-gerceklesmis-alametler.html>) isimli yazımızda söylediklerimize binaen mümkün ki hadiste söz edilen savaş, şu anki Suud kralı Selman öldükten sonra krallığı elde etmek için, her biri kral oğlu olan “Muhammed bin Selman”, “Muhammed bin Nayif” ve Mut’ib b. Abdullah (ya da Mukrin bin Abdulaziz)’in ve tabilerinin arasında çıkması büyük olasılıkla beklenen savaş olabilir. Allahu A’lem.

Şeyh el-Bûg’un ileri sürdüğü; ‘Mehdi raşid hilafetin ikamesinden sonra çıkacaksa o zaman yeryüzünün zulümle dolu olduğu bir vakitte çıkmış olmaz’ gerekçesine şöyle cevap verilebilir: Malum ki adalet sadece hilafetin hakim olduğu yerlerde bulunacak. Mehdi’nin çıktığı vakit hilafet beldeleri küfrün/zulmün hakim olduğu dünya’nın diğer bölgelerine nisbeten çok az bir yeri teşkil edecek. Böyle bir durumda da yeryüzünün zulümle dolu olduğu söylenebilir.

Taberânî’de geçen şu rivayet hilafet-i raşide’nin Mehdi ile kurulacağına delalet etmektedir, ancak senedi zayıftır. Rivayet şöyledir:

سيكون من بعدي خلفاء ومن بعد الخلفاء أمراء ومن بعد الأمراء ملوك ومن بعد الملوك جبابة، ثم يخرج رجل من أهل بيتي؛ يملأ الأرض عدلاً كما ملئت جوراً

“Benden sonra halifeler, halifelerden sonra emirler, emirlerden sonra melikler ve meliklerden sonra zorbarlar olacak. Sonra ehli beytim’den bir adam (yani Mehdi) çıkar, zulümle doldurulduğu gibi yeryüzünü adaletle doldurur...”

Buraya kadar zikrettiklerimizden anlaşılmaktadır ki; ele almaya çalıştığımız bu konuda sahih ve delaleti açık olan bir delil bulunmamaktadır. 2. Raşid hilafetin dönüşü ve Beyt-i Makdis’in fethi Mehdi’den önce de olabilir, Mehdi ile de olabilir. Keza olabilir ki Mehdi’den önce bir hilafet tesis edilir, lakin Beyt-i

Makdis Mehdi komutanlığında fethedilir. Allah Teâlâ doğruyu en iyi bilendir. Her ne olursa olsun, bir kul olarak bize düşen, Allah Teâlâ'nın bizden istediklerini yerine getirmek; yeryüzünde şeriatının hakim olması, hilafetin kurulması için çalışıp çabalamak, yolunda cihad etmek, karşılığını sadece O'ndan umarak gücümüz yettiğince amel edip mesafe kat etmektir.

Ama en azından şunları söyleyebiliriz ki;

- Ümmet-i Muhammed mübarek Şam cihadının başlamasıyla nübüvvet menheci üzere olacak hilafete giden yola girmiş bulunmaktadır. Dolayısıyla 2. raşid hilafetin tesisi, Beyt-i Makdis'in fethi ve haberlerinin verildiği diğer savaşlar ve fetihler bi iznillâhi teâlâ yaklaşmıştır.

- İmam Mehdi Müslümanların sıkıntılar içerisinde olduğu, kendilerini yönetecek ve zaferlere götürececek bir lidere ihtiyaç duydukları bir dönemde çıkacaktır.

- Hilafet-i raşide Beyt-i Makdis'e indiği zaman artık kıyametin sıkıntılı, zorlu son alametleri; tarihin en büyük, en şiddetli savaşı "el-Melhametu'l-Kubrâ"nın vuku bulması, Deccal'in hurûcu, Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışı çok yakınlaşmış demektir.

Rabbim bizleri dininin ensârı kılın ve en sonunda kendi yolunda canımızı satmayı bizlere nasib etsin. Âmîn.

Ve'l-hamdu lillâhi Rabbi'l-âlemîn.

---

[1] Şeyh'in bu sözlerini bir seneden fazla bir zaman önce okumuş ve aslını kaydedip tercüme etmişim. Lakin aslı silindi, sonra da bulamadım.

[2] Bkz: el-Esâs fi's-Sünne, 2/1022.

[3] Muhammed Kutub (*rahimehullah*) "Vâkiuna'l-Muâsır" isimli kitabında (sy: 543) Yahudilerin, yerleşim yerlerinde, bahçelerde ve başka yerlerde çokça bu ağaçtan diktiklerini söylemiştir.

[4] Beyt-i Makdis'in imarından sonra ve Melhame'den önce vuku bulacak olan Medine'nin harabı ya ihmal edilmesi, terk edilmesi, ikamet edenlerin ve

ziyaretçilerin az olması ile ya savaş ortamına dönüşmesi ile ya da deprem gibi bir afetin neticesi olarak gerçekleşecektir. Allahu A'lem.

[5] “Hazine” ifadesi için; “Kabe hazinesi (Kabe'nin altında bulunan bir hazine)”, “Fırat hazinesi (Fırat'tan çıkacak altından bir dağ), hükümdarlık/krallık yorumları yapılmıştır.